

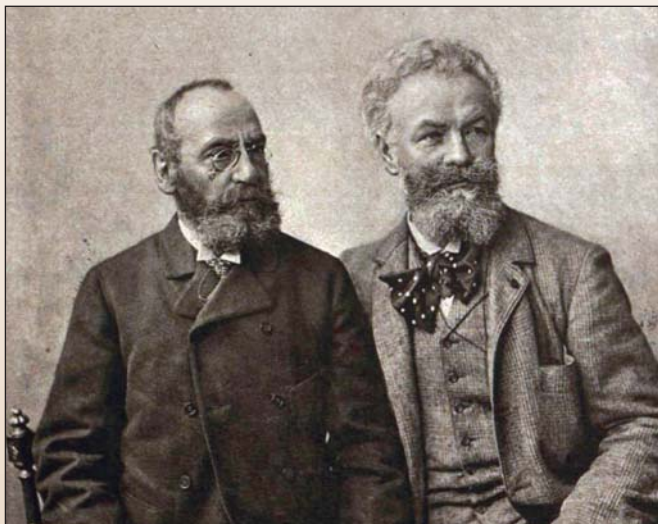
Tisza Lajos és a Tiszák emlékezete

Jókai két évvel a kiegyezés után jelentette meg *A köszívű ember fiai* című regényét. A főszereplő három Baradlay testvér története a nemzeti identitást erősítő, hazaszeretetet, becsületet, helytállást és számtalan más erényt, mint követendő példát állít az olvasó elé. Az írófejedelem az apák és fiúk konfliktusát, az idősebb Tisza Lajos császárhű, minden más eszmét támadó nézetét és gyermekeinek, elsősorban Kálmánnak, Lászlónak és Lajosnak a „haza és haladás” eszméjét vállaló ellen-tétét vette, vehette alapul. A fiúk szembefordultak apjuk, a császárt és királyt szolgáló „köszívű ember” világképével, politikájával.

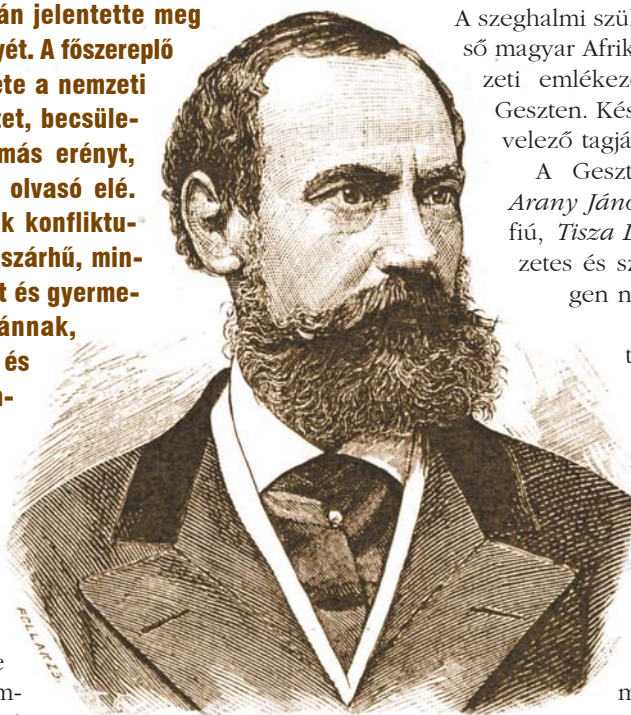
Az apa, Tisza Lajos, valóban elszánt, még a fegyveres fellépésre is hajló politikus volt. 1845 decemberében Bihar vármegye gyűlésén, ahol főispáni helytartóként fegyveres hajdúkkal verette szét – sokak szerint – a megyei politikai elit élvonalába tartozó, a haladást képviselő liberális csoportot. Az aulikus és erőskezű politikus nem volt kegyetlen, de megalkuvást nehezen tűrő természete miatt a politika „színpadán” vállalhatta a tettelegességet is.

Az apa nagy figyelmet fordított gyermekei, így az ifjabb Lajos neveltetésére is. Községi iskola helyett kiváló magántanárokat fogadott fel, akik személyesen foglalkoztak fiaival. A felfogadott tanárok felkészülését is támogatta, e téren bőkezű volt.

Közöttük találjuk a Fazekas Mihály által felkarolt Szőnyi Pált, akit két évre a berlini egyetemre küldött. A fiatal pedagógus bejárta Nyugat-Európát, különösen figyelt a francia és angol kultúra megismerésére. Hazatérve közel egy évtizeden keresztül oktatta a Tisza fiúkat. Később a tudományos akadémia is felvette tagjai közé.

Gr. Tisza Lajos és Munkácsy Mihály 1898-ban (OSZK DK)

Gr. Tisza Lajos portréja 1885-ből (OSZK DK)

A szeghalmi születésű Kovács János is – aki az első magyar Afrika-kutatóként jelenik meg a nemzeti emlékezetben – tíz évig tanítószkodott Geszten. Később a bécsi geológiai társulat levelező tagjává fogadta.

A Geszthez közeli Nagyszalontán élő Arany János közel egy évig a legfiatalabb fiú, Tisza Domokos tanára volt. A következetes és szigorú apa megkövetelte az idegen nyelvek ismeretét is.

A Tisza fiúk nem estek messze a tudás fájától. Tisza Lajos nagyon hamar, 14 éves korában, kiváló eredménnyel vizsgázott filozófiából a debreceni református kollégiumban. Mindezek mellett az apa arra kötelezte gyermekeit, hogy megtanuljanak valamilyen mesterséget is. Lajos fia a műbútorasztalos szakmát sajátította el.

A nevelés és világlátás másik, megingathatatlan oszlopa a protestáns munkaerkölcs elsajátítása volt. A munka szeretete kevésbé érzelmi, elsősorban erkölcsi-vallási

kérdésként jelent meg, s az a Tisza fiúk mindegyikében erősen munkálkodott.

Tisza Lajos, 1866. december 9-én, a Magyar Gazdasági Egyesület tagjaként részt vett az az Erdészeti Egyesület alakuló ülésén. A bihari főispánról már akkor az a hír járta, hogy nagy munkabírási ember. Két év múlva, 1868 szeptemberében az egyesület első alelnökévé, 1875. szeptember 20-án az elnökévé választották. Tisztségéről 1896-ban egészségének romlása miatt lemondott és kérte: „...az elnöki tiszttel betöltésére oly egyénben méltóztassék megállapodni, kiben az az előszeretettel az erdészet ügye iránt, melyet én mindenkör tápláltam, egyesítve legyen azon féle erő és munkakészséggel, mellyel fájdalom, többé nem rendelkezem”.

Az apa nem vett részt a szabadságharcban, de a fiai megtették azt. Tisza László a mőri csatáért tizenhét sebből vérezve a harc feladására kényszerült. Tisza Kálmán fogalmazóként a vallás és közoktatási minisztériumban dolgozott. Lajos ez időben fejezte be tanulmányait Pesten.

A gondos apa kellő időben, a szabadságharc leverése után kimenekítette mindhárom gyermekét az országból. Pályájuk szempontjából is nagyon hasznos döntést hozott. A fiatalok nemcsak különféle, elsősorban jogi tanulmányokat folytattak, de megismerték a nyugati országok közéletét, kultúráját és politikai viszonyait. Mindezeket hazatérésük után kamatoztatni tudták.

Tisza Lajos a Bach-korszak végén jelent meg a közéletben. Testvérével, Tisza Kálmánnal, az anyai nagybátyjuk, Teleki László által vezetett Határozati Pártban keresték helyüket.

Az 1861-es, hamar feloszlott országgyűlésen az ugrai kerület képviselője volt. 1862-ben belépett az Országos Magyar Gazdasági Egyesületbe. Ez időben ebben a szervezetben tömörültek „a haza javáért küzdő férfiak”.

Az 1860-as évek közepén elfogadta Deák Ferenc realista politikáját, s átlépett a Deák-pártba. 1867–1871 között Bihar

megye főispáni székét foglalta el. Beiktatási beszédében (1867. április 16.) jól-éső érzéssel állapította meg, hogy „ismét az alkotmányosság terén mozgunk [...] fátyolt tehát a múlt, miénk lesz, ha reményem nem csal: a szebb jövő”. Kálmán testvére éppen ez idő tájtban fogalmazta meg a bihari pontokat, amelyben kijelentette, hogy nem engedünk 48-ból.

1870-ben a fővárosi közmunka tanácsban tevékenykedett. 1871. november 4-től 1873. november végéig, lemondásáig, három miniszterelnök, Andrássy Gyula, Lónyay Menyhért és Szilágyi József kormányában közmunka- és közlekedésügyi miniszterként tevékenykedett, minisztersége alatt érte el a csúcspontját a vasútvonalak üzembe helyezése.

Az elkövetkező egy-két évben hosszú utazásokat tett keletre, Indiába, Afrikába. Hazatérte idején a pártfúziót vállaló és az új, Szabadelvű Pártot vezető bátyja, Tisza Kálmán volt az ország egyik meghatározó politikusa.

Tisza Lajos, a „generális”, által vezetett kormányban semmiféle hivatal nem töltött be, de az új pártnak tagja maradt. Élete végéig országgyűlési képviselő volt, előbb Dicsőszentmártoné, majd 1884-től Szeged városáé.

Utolsó éveiben a király felsőházi tagsággal jutalmazta meg. Tisza Kálmán „lemondása” után a Wekerle-kormányban a király személye körüli miniszteri feladatokat látta el

Gr. Tisza Lajos szobra Szegeden (Somorjai Ferenc/Wikipedia)

(1892–1894). Ekkorra egészsége nagyon megrendült, de még egy nagy feladatot elvállalt. Az új parlament építését, mint az Országház Építési Végrehajtó Bizottság kormánybiztosa irányította. Szeged újjáépítésének grandiózus munkájához hasonlóan, kreatívan és sikeresen végezte feladatát.

Az apa erős protestantizmusát fiai is örökölték. Tisza Kálmánt 1867-től a Dunántúli Református Egyházkerület főgondnoki tisztségére kérték fel. Hasonló utat választott Tisza Lajos is, mert 1885-től haláláig, a Dunamelléki Református Egyházkerület főgondnoka volt.

Érdekes és elgondolkodtató, hogy Tisza Lajos grófot a kortársak túlnyomó többsége és az utókor embere is elismerte, netán kedvelte. Az első szobrát az árvízben szinte teljesen elpusztult Szeged városa állította. A kormánybiztos nemcsak felépítette, hanem a semmiből egy modern, szép és reprezentatív nagyvárost teremtett. Az 1904-ben elkészült szobrot Fadrusz János készítette, aki úgy gondolta, hogy „a szoborral a legifjabb Magyarországot, a mai Magyarországot fogom jellemezni, nemcsak Tisza Lajost”. Az alkotás valóban remekmű, ma is áll és üzen...

Tisza Kálmán szobrának felállítására a pályázatot halála után több mint egy évtized múlva írták ki. A szobor sokkal később, 1928-ban készült el, és azt nem Nagyváradon, hanem Berettyóújfaluban állították fel. 1942-ben mégis átkerült szülővárosába, Nagyváradra. A világháború végétével a magyar kormány nemcsak lemondott róla, de javasolta a román vezetésnek, hogy azt olvassák be, és abból készítsék el Petőfi és Bálcescu szobrát. A megsemmisítés azonnal megtörtént.

Tisza István monumentális ércszobrát 1934-ben, Budapesten állították fel. Az alkotója Zala György megérte, hogy alkotását 1945-ben, ismeretlenek teljesen szétverjék. A fémét beolvastották. Mását 2014-ben ismét felállították, de még várni kell arra, hogy a nemzeti emlékezetben is a megfelelő helyükre kerüljenek.

Tisza Lajos szobra ma is áll, „emlék-műve” addig élő, amíg gondolunk rá.

Kereskényi Miklós

történelem szakos gimnáziumi tanár,
nyugalmazott gimnáziumigazgató,
Erkel Ferenc Gimnázium, Gyula

Az OEE elnökének nyughelye Geszten – a Tisza-mauzóleum